

ΓΕΓΟΝΟΣ

Ποιος είναι ο Βαρνάβας

Στο φως το ημιτέλες μυθιστόρημα του νομπελίστα ποιητή, που την ύπαρξή του γνωρίζαμε από το 1974 αλλά το βλέπουμε για πρώτη φορά τώρα

Γιώργος Σεφέρης

Βαρνάβας Καλοστέφανος. Τα ανεξιχνίαστα

Ουλολογική έκδοση Ντοτάλα Δελφινιών, Έκδοση Μορφωτικού Ιδρύματος Εθνικής Τραπέζης, 2007, σελ. 408, τιμή 23 ευρώ (κάρτα: 33 ευρώ)

Της ΜΑΡΗΣ ΘΕΟΔΟΣΟΠΟΥΛΟΥ

Αρνά αλλά σταθερά η έκδοση απάντων των σεφερικών ευρισκομένων φαίνεται να βγαίνει προς ολοκλήρωση, με καταληκτική ημερομηνία κατά μία πιθανώς και απροσδιόχη πρόβλεψη την τεσσαρακονιαετία από τον θάνατό του. Πολύτομος ο πεζός Σεφέρης, γίγας έναντι του ποιητικού, αναδύθηκε εξ ολοκλήρου μετά θάνατον, με τη συνείδηση της Μαρίας Σεφέρη καθ' ύλην τον τέλει φροντιστή τον Γ.Π. Σαββίδη, που κατατάσσεται με την έκδοση των χειρογράφων να παραμερίζοντας τυχόν ηθικούς προβληματισμούς, καθώς είχε ήδη αποστησει στα δυσκολότερα διλήμματα που έβησαν τα χειρόγραφα Καβάφη και Καρυωτάκη. Το πρώτο σεφερικό χειρόγραφο που εκδόθηκε πριν από τις Μέρες και τους τήρους της αλληλογραφίας, Σεπτέμβριο του 1974, ήταν το πεζογράφημα *Εξήντες στην Ακρόπολη*. Στο σημείωμα του εμπλεκτή ο Σαββίδης αναφέρει για πρώτη φορά ότι στο αρχείο του ποιητή σώζεται ένα μυθιστορηματικό «χρονικό της Κύπρου» με τίτλο *Βαρνάβας Καλοστέφανος*.

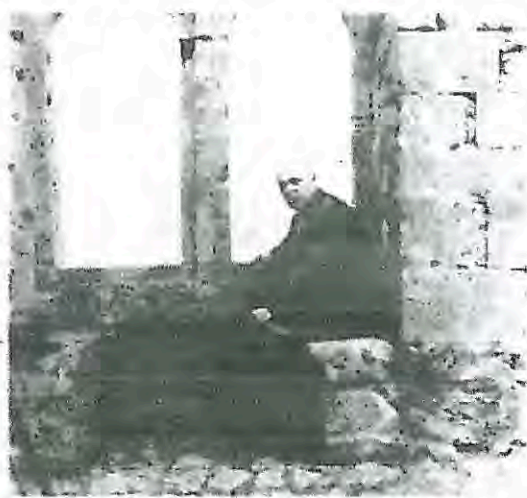
Ο ψευδώνυμος που γράφει

Ο ίδιος ο Σεφέρης είχε ανακοινώσει το ξεκίνημα αυτής της πεζογραφικής του προσπάθειας σε επιστολή προς το σύζυγό του, γραμμένη στις 18 Αυγούστου 1954. Μια εξαίρετη επιστολή, με έναν Σεφέρη γεμάτο αυτογνωσία. Ανήμερα την ευαγγελική της Παναγίας είχε τελειώσει το *Εξήντες στην Ακρόπολη*, που διαβεβαίωνε πως πρόκειται να κάψει και εκείνη την ημέρα τον ήρωε μια ιδέα που τον έκανε να χορηγήσει. Η ιδέα συγκεκριωνόταν σε έναν τίτλο, «Ο Στράτης Θαλασσιός στην Κύπρο». Το ίδιο βράδυ, όμως, έγραψε, έγραψε τις δύο πρώτες σελίδες, αποφασίζοντας πως έπρεπε να πάει στην Κύπρο για να γράψει το βιβλίο του. Δηλαδή, να ξαναπάει εν όψει και της προγραμματισμένης αδειάς του για τις 10 Σεπτεμβρίου. Τρεις ημέρες νεότερα, σε επιστολή του προς τον κύριο Ζωγράφου Αδαμάντιο Διαμαντή, εξομολογείται ότι το νησί ολόκληρο γύριζε μέσα στον νοσηρό και ότι υπήρχαν ένα σωρό λεπτομέρειες που τον έβρισκαν στο πρώτο του ταξίδι πριν από ένα χρόνο, τόσα πράγματα που ήθελε ακόμη να καταλάβει, ανεξάρτητα από το ότι είχε ήδη παραδώσει προς δημοσίευση τα πρώτα κυπριακά ποιήματα. Τελικά, το δεύτερο ταξίδι πραγματοποιήθηκε από τις 15 Σεπτεμβρίου έως τις 17 Οκτωβρίου. Όσο για το μυθιστόρημα, φαίνεται ότι το ξανάπαρε την παρακοπή της Πρωτογενούς, αλλάζοντας πρώτα απ' όλα τον τίτλο. Και συνέχισε να το γράφει τουλάχιστον ως τις 22 Φεβρουαρίου 1956, που είναι και η τελευταία γνωμάτευση ημερομηνία, μετά και το ότι ταξίδι στην Κύπρο, το φθινόπωρο του 1955. Τον Αύγουστο του 1956 επέστρεψε στην Αθήνα και ανέλαβε

πρωτόταμος της Β' Πολιτικής Διεύθυνσης του υπουργείου Εσωτερικών, υπεύθυνος για το Κυπριακό. Βαρνάβας ήταν το ψευδώνυμο που χρησιμοποίησε για τις απόμερες συνεντεύξεις του με το νησί.

Ο Γ.Π. Σαββίδης και οι επίγονοι

Ο Σαββίδης δεν προχώρησε στην έκδοση, καίτοι σφοδρούσε την Κύπρο, την οποία χάρη στον Σεφέρη γνώριζε και αγάπησε ήδη από την πρώτη ανάθεση έργου, που ήταν η συλλογή... *Κύπρον ου μ' εθέσπισαν*... Το 1982 ανήγγειλε ότι την έκδοση ανέλαβε ο μαθητής του Μιχάλης Γιερχός. Τέσσερα χρόνια αργότερα ο κύριος φιλόλογος σε ένα πρώτο κείμενό του για την κυπριακή εμπειρία του Σεφέρη ανακοίνωσε ότι το κύριο του έργου επέκτειτο. Ωστόσο δέκα χρόνια μετά ανακοίνωσε ότι η σκυτάλη είχε περάσει και πάλι σε έναν μαθητή. Αυτή τη φορά ήταν η Ναταλία Δελφινιώνη, που της έλαχε να βγάλει τα φιδιά από την τρύπα και πράγματι το έβγαλε, παραδίδοντας μια καθ' όλα πρόσημη φιλολογική έκδοση που συμπεριλαμβανόταν και σε πρόσφατο χρόνο. Γιατί οι διαδοχικές αναθέσεις και παρατήσεις δηλώνουν, μεταξύ άλλων, και αμυγνία απέναντι στο ίδιο το κείμενο, ανάμεσα και ανησυχία για την υποδοχή του. Μπορεί το φιλολογικό ενδιαφέρον του κολλώδη μυθιστορημάτος να είναι δεδομένο, όμως ό,τι συμβαλλώνει το εργατήρι του ποιητή δεν σημαίνει πως λαμπρώνει και την εικόνα του. Ενδιασμοί που ισχυαν το 1980, ακόμη το 1990, σήμερα όμως καθίστανται. Η φιλολογική ανασύνθεση, με τα «ήμερο» και τις σημειώσεις του συγγραφέα, τα «ηρωικά»

Ο Γιώργος Σεφέρης στον Άγιο Ιλαρίωνα της Κύπρου

ομοία» και τις επανολογίες σκληρών, μέχρι τα ελάχιστα «τελειωμένα», διαβάστηκε με ενδιαφέρον, χωρίς καθόλου να ξενίζει, καθώς προσομοιάζει με τις μοντερνιστικές σφαιρικές νεοκυρηναικές και τα ουκίλια μεταμοντέρνα τεχνάσματα.

Οι Βυζαντινοί Κοντοστέφανοι

Σίμωνα με τους τίτλους και τους υποτίτλους, το μυθιστόρημα σχεδιάστηκε σαν το χρονικό «ενός συνομιλητικού διηγήσι» στον κόσμο της Κύπρου το συστήριονός 1953. Ημιοποιορηματική περσίδα του Σεφέρη, ο Στράτης, που στην πορεία της γραφής αντικαταστάθηκε από τον Στάυρο, προς αποφυγή της ποιητικής σύγχυσης του Θαλασσιού, ταξιδεύει στην Κύπρο τον Σεπτέμβριο του 1953. Στα «τελειωμένα» η αφήγηση του στο νησί αεροπορικά από τη Βηρυτό και τη μετάβασή του στην Αμμόχωστο, όπου το σπίτι του κύριου φίλου του, Βαρνάβα Καλοστέφανου. Το Βαρνάβας από τον Ανόστιλο Βαρνάβα, με καταγωγή από τη Ζαλαμίνια, κοντά στην Αμμόχωστο. Ήδη στο πρώτο του ταξίδι ο Σεφέρης είχε επισκεφθεί τη Μονή του Αγίου Βαρνάβα. Όσο για το στίβιο, παραπέμπει σε γνωστή βυζαντινή οικογένεια, τους Κοντοστέ-

φτανος, όπου ένα παρακλάδι της υποθέτει την παραλλαγή Καλοστέφανος.

Ερωτική ιστορία

Το μυθιστόρημα προβλεπόταν να έχει τέσσερα κεφάλαια και επίλογο σε επιστολική μορφή. Αυτή τη φορά, σε αντίθεση με το *Εξήντες στην Ακρόπολη*, ο Σεφέρης προτίμησε την τριτοπρόσωπη αφήγηση, μικροπεριόδου και ελλειπτική, με σχηματικές παιγνιώδεις και κριτικές, καθώς και μακρούς διαλόγους, αφού δεν είχε κατά νου ένα μυθιστόρημα δράσης αλλά στοχασμού. Πλακάκι δεν διαφύεται, εκτός από την ερωτική ιστορία ανάμεσα στον Βαρνάβα, που περιγράφεται ως καλλιτεχνική φύση, ωριμασμένη και αθλητική, γύρω στα σαράντα πέντε, και μια Ελλοδίτισσα, τη Βάσση, ξονθά και ψηλά, που «έρχεται από κόσμο». Με δεκαετή εντύπωση τις ημερολογιακές σημειώσεις του Σεφέρη και συγκεκριμένα δοχεία τις επιστολές του, αποκυρηναικοποιούνται οι ήρωες, αποκλυπτοποιούνται τα υπαρκτά πρόσωπα που τους ενέπνευσαν, τις συγχωνεύσεις γνωρισμάτων ή και το μίσρασμα βιωμάτων του Σεφέρη σε περισσότερο χαρακτηριστικές. Οπότε ο Βαρνάβας φέ-

νει του Κύπριου ευπειρία από την Αμμόχωστο Ευάγγελου Λαυζίου και η Ελλοδίτισσα της Μαρίας Γέραν της ερωτικής αμφοδραρίας στη σπηλιά της πρώτης τους προσέγγισης και τη μονοδικής ολοκληρωμένης, στις υπόλοιπες με τους κύριους φίλους και γνωστούς κυριαρχεί η αντιβρυτανική διάθεση. Όπου ο Σεφέρης δείχνει τη δεξιοτεχνία του στον χειρισμό μιας ερωτικής γλώσσας, διανοημένης με αιχμηρές αναφορές, προπαντός στον «Θεόλο», και νύξεις στην ιστορία του νησιού, τον τελευταίο πόλεμο και τον ελληνικό εμφύλιο. Στην αρχή του χειρογράφου υπάρχει η σημείωση: «Το νησί του Θεόλου». Και πάλι, στο πρώτο ταξίδι του, ο Σεφέρης περιδύσασε τα ταξίδια της Αμμοχώστου και φωτογράφησε τον αρχαιολογικό Πύργο του Θεόλου, όπου ο Σαϊτήρις υποθέτει την τραγωδία του μελαψού ενετού διουκή της Αμμοχώστου. Ο φακός εστιάζει στον Πύργο, ενώ στο βάθος προβάλλουν η Μαρία και ο Λαυζός.

Η ζωή πίσω από τους ήρωες

Ασύνδετα τα επεισόδια που γράφτηκαν και όμως ζωντανεύουν τους χαρακτήρες. Κυρίαρχο θέμα η υπαρκτή κρίση που περνάει ο Βαρνάβας, φίλος του αφηγητή από τις αρχές της δεκαετίας του '30 στο Λονδίνο και μετά, το 1944, στο Κάιρο. Αν και τις θυμωμένες κοιλίες τις αναλασάσει ο Στάυρος με έναν άλλο Κύπριο, τον Νεοκλή, που έχει πάθος για τη λαϊκή τέχνη του νησιού του. Ένα μάλλον διάφανο μυθιστορηματικό προσοπίδιο για τον καλό φίλο του Σεφέρη Ζωγράφου Διαμαντή. Τη συντροφιά συμπληρώνει ένας άλλος φίλος, που συμμερίζεται το αναποικιακό πνεύμα, ο Καπλάν Κώστας, με χαρακτηριστικά διανοημένα από τον συγγραφέα Πέτρου Λη Φέρμυρ αλλά και τον Μιχάηλ Κάρνηρ, διευθυντή του Βρετανικού Συμβουλίου στη Λευκωσία κατά τη διετία 1953-55. Μακράν, πάντως, του «κινικού φιλελλήνου» Λόρενς Ντάρλεϊ. Ορισμένες σελίδες δίνουν την εντύπωση ότι ζητηθούν από τις φωτογραφίες που τράβηξε ο Σεφέρης στην Κύπρο, όπως εκείνη με τον αφηγητή και τον Βαρνάβα που βοστούσαν να βαυμάζουν έναν ρομαλιό ταύρο.

Το σκηνικό παρόντος και παρελθόντος σχεδιάζει ο Σεφέρης, που ένα οδοιπορικό οριστικό μέλλον ανέτρεψε. Η παλιόρροια του κυπριακού αγώνα που έδρασε την 1η Απριλίου 1955 και εν γένει η δυναμική του κυπριακού προβλήματος ενδεχόμενος να ήταν ένας από τους ανιστορικούς παρόντες, που τον έκαναν να μην επιστρέψει. Στην αρχή του χειρογράφου σημειώνει μια συμβουλή προς εαυτό: «Ν' αφήσει κανείς το πρόβλημα να γίνει μόνο του, όπως ένας κρησής γνωμένος, ριζωμένο στον αφηγητή και στα πρόσωπα της ζωής του...». Μια ωριμότητα που στη συνέχεια την ταργαμένα χρόνια δεν επέτρεψαν. Ίσα, αν ολοκληρώνονταν, να έδνε το ελλείπον μοντέρνο μυθιστόρημα ιδεών της γενιάς του '30. Όπως φαίνεται, ο Σαλαμίνος δεν ήταν ο μόνος που τυραννόσε το χειρόγραφο. Αφροεπίκου του και κάποιος επιγόνος να μας βαυμάζονε.

Μικρό απόσπασμα από το μυθιστόρημα

...έτσι τον Άντιοχ, είπε ο Βαρνάβας (...)
...είχα πράγματα από τότε... ελπίδα να μη σταματήσουν που δε με έβρισαν... Απαιτούμαι...
«Η φωνή του πιο βαθιά», απελτίστησε ο Σ. Την είχε πέρασει στην ακμή του, είκοσι χρόνια πριν στο Λονδίνο. Εκείνος 22 κι απόνος 32 χρονών... είχε μανία με τον Σαϊτήρι. Κατοικούσαν στο μέρος που Βλοομπίτηρ, στη γειτονιά του Κάβαρι, όπως του έλεγε. Ο Βαρνάβας με το μέσο του πατέρα, ελπίσασε πιστά από τις ταμίες της Κύπρου του '31... ο Σ. στη αρχή της νομοθητικής υπηρεσίας του. Ο Βαρνάβας ερωχόταν και τον έβλεπε τα χειμαζόμενα βράδια του που διαβάζε (τα κομμάτια του Ελισβετανού που ανακαλύπτει. Είχε ένα αφάνταστο κέρφι, τότε μια οργή, που άλλα κι την έλεγαν απλοϊκή, γεμάτη αθωότητα, μοσκοβυμάτι. Τέτοιες είχε αποκαρδίσει να σπουδάσει αεροπόρος και να πάρει την ελληνική ιδιότητα.

...αλλά τι το σήχο;
- You are welcome, sir, to Cyprus. Goats and mountains...
Ομοίως: Μου φάνηκε αλλότιστο το καλοστέφανο. Πενες όρανε να το σκαρπίστηκε, Ο Βαρνάβος γέλασε:
- Κοιτώντας είναι το υποκείμενο που μιλά: εδόν είναι ο πεπότες των επιθυμιών... θα (τον) έδειξε... πάμε...
Προχώρησε προς τον σωτήρι που περιμένε καινούριον και του είπε:
- Πάρκα, πάρε τα πράγματα της καρδιάς. Θα πάμε στο Λήβαρι, κι ίσως' από μετά ώρα στα Βαρνάσα. Στο μεταξύ πέρασε από του Λήβαρι και πέρασε να του δώσει το λογαριασμό.
«Μπα!» συλλογίστηκε ο Σ., «μια διαφορετικά στους συμπατριώτες του».
Ο σωτήρι πέταξε το ταξίδι που κι έκανε να σηκώσει τη βαλίτσα.
- Είναι ο Γιώργος, είπε ο Βαρνάβας: μ' αυτόν θα περιμένω να νησί.
Ένα χαρμόγελο φώτισε το πρόσωπο του Γιώργου.
- Καλοσορίστε, κερ Σ., του είπε, ο μάτις μου έλκεται πολλά καλά για σας.

Τον πήρε από το χέρι, τον οδήγησε στην πόρτα του ταξιδιού και του έδειξε την επιγραφή, λέγοντας: